

A background image showing several children playing in a park. One child in a pink shirt is on the left, another in a blue shirt is in the center, and a third in a red shirt is on the right. They appear to be engaged in a game or activity on the grass.

קידום אוריינות בגיל הגן השפעות של פעילות הורה-ילד: כתיבה לעומת קריאת ספר

איריס לוין ודורית ארם
ביה"ס לחינוך, אוניברסיטת תל אביב

תודות:

**לימור נוחי, סיון שתיל-כרמון, סיגלית אבירם – על עבודת ריכוז
למיכל וראובן רזנברג – על ערכת המשחקים ללימוד אוריינות
להורים ולילדים – על האמון בנו והפעילות המסורה בבית
לאקדמיה הישראלית למדעים – על התמיכה**

הרקע לעיצוב המחקר

- מיומנויות אלפביתיות וכישורי לשון בגיל הגן יוצרים תשתית לרכישת קריאה וכתוב ולהתפתחות לשון בבית הספר.
 - מחקרי רצף (Schatschneider, et. al., 2004; Aram & Levin, 2004)
 - מחקרי התערבות בגני ילדים (Vellutino & Scalon, 2001)
- ילדים למשפחות עניות מגיעים להישגים נמוכים בבית הספר (Duncan & Brooks-Gunn, 2000)
- ההישג הנמוך של ילדים עניים מתבטא כבר בגן ובתחילת ביה"ס באוריינות ושפה (Dickinson & Snow, 1987; Korat & Levin, 2001)
- הפער בין ילדים ממשפחות מבוססות למשפחות עניות בהישגים לימודיים (הבנת הנקרא, חשבון, מדע) מביה"ס היסודי ועד לתיכון, לפי מחקרים בינלאומיים, גדול בישראל בהשוואה למרבית מדינות העולם. (Olshtain & Zuzovsky, 2004 ;Chiu & McBride-Chang, 2006)

מי מקדם את הילד?

- מומחים (מצוות המחקר) או לעתים רחוקות בתיווך הגנת-המורה. מחקרי התערבות ספורים נעשו בתיווך ההורים. מדוע?
 - לאיש המקצוע ידע ומיומנויות גבוהים יותר מאשר להורים, בפרט ממיצב נמוך.
 - התיווך ע"י איש המקצוע יכול להיות עקבי, מובנה ונאמן לתכנון המחקר.
 - ההתמסרות של הורים בניגוד למומחים כרוכה בתחרות עם מחויבויות וגורמי לחץ במשפחה.
 - עבודה עם הורים יקרה יותר במשאבי כסף ואנרגיה (ביקורי בית).
- אולם - ההורים הם המורים הראשונים של ילדיהם. על ההורים מוטלת האחריות המרכזית לרווחה הנפשית ולהתפתחות של ילדיהם. להורים מוטיבציה גבוהה לדאוג לילדיהם בהווה ולהכשירם לעתיד. ולכן, חשוב שהורה ילמד לשמש סוכן תיווך.
- תיווך הורי יכול להשליך על תפיסת ההורה את תפקידו ההורי כאחראי וכמסוגל לקדם את ילדיו.
- שינוי בתפיסת התפקיד ההורי יכול להתפרש לתחומי חיים שונים ולאורך זמן.

איזו פעילות הורה-ילד מקדמת אוריינות ושפה של הילד?

- הורים וילדים עוסקים בפעילויות משותפות רבות שקשורות לאוריינות ושפה (Roskos & Twardosz):
 - זיהוי דפוס סביבתי (בשלמים, על אריזות מזון ובקבוקי משקה).
 - קריאת ספרים לילדים.
 - כתיבה יחד (של שמות, מילים, ברכה).
 - צפייה יחד בתכניות טלוויזיה חינוכיות.
 - משחקי מחשב שצריכים זיהוי מילים כתובות.
- אולם – מרבית המחקר מתמקד בקריאת ספרים.
- מחקר עשיר מוביל למסקנה כי כמות ואיכות קריאת ספרים מקדמות שפה ואוריינות – אבל הקשרים אינם גבוהים.... (Bus et al., 1995; Mol et al., in press)
- יש עוד גורמים מסבירים

פעילויות הורה-ילד שונות: הקשר הדיפרנציאלי לאוריינות ושפה

■ קריאת ספרים ותיווך כתיבה נמצאו קשורים לכישורים שונים של הילד:

• בקרב זוגות אם-ילד של ילדים לקויי שמיעה, (Aram, Most & MaYafit, 2006)

• בקרב זוגות אם-ילד בעירת פיתוח (Aram & Levin, 2002)

■ קשרים בין קריאה בספר לבין רמתו הלשונית של הילד

■ קשרים בין איכות תיווך כתיבה והתפתחות מיומנויות אלפביתיות.

■ מה ההסבר? תלוי בסוג הפעילות

■ המגבלה: מחקרים קורלטיביים.

מערך המחקר הנוכחי

- זהו מחקר התערבות שבו הורים ממיצב נמוך למדו כיצד לתווך לילדיהם בפעילות חינוכית-משחקית משותפת. ההורים נחלקו לארבע קבוצות.

- **תיווך כתיבה –**

- ההורה למד להנחות את הילד כיצד כותבים מילים. ההנחיה כללה פירוק מילה לצליליה, קישור בין צלילים ואותיות, וכתיבת האותיות.
- תשומת לב ניתנה לידע אותיות ומודעות פונולוגית.

- **תיווך קריאה –**

- ההורה קרא ספרים לילד ושיתף אותו בשיח ע"י שאילת שאלות, הצבת פיגומים והרחבות. השאלות התייחסו לאיורים, פירושי מילים ופסוקים, הבנת העלילה, וכן מבנה הסיפור.

- התייחסות לכתב (מושג המילה, זיהוי אותיות)

- **תיווך מיומנות ויזואל-מוטורית - (צביעה, גזירה, הדבקה, ועוד).**

- **קבוצת ביקורת –** ללא הנחיית ההורים, וללא התערבות.

השערות המחקר

- באמצעות תכנית התערבות המלמדת הורים כיצד לתווך למידה ברמה גבוהה, ניתן לקדם את כישורי הילדים בגיל הגן (5-6).
- תיווך בפעילות שונה מקדם כישורים שונים:
 - תיווך כתיבה יקדם יותר מפעילויות משותפות אחרות את המיומנויות האלפביתיות של הילד כגון ידע אותיות ומודעות פונולוגית.
 - תיווך קריאה יקדם יותר מפעילויות משותפות אחרות את כישורי הלשון של הילד כגון אוצר מילים והבנת הנקרא.
 - תיווך מיומנויות ויזו-מוטוריות יתרום לכל המיומנויות בהשוואה לקבוצת הביקורת שבה ההורים לא למדו לתווך ברמה גבוהה ולא עסקו בפעילויות משותפות מכוונות.

המשתתפים

■ 131 זוגות הורה-ילד

- 37 הורים – למדו תיווך כתיבה.
- 35 הורים – למדו קריאת ספר אינטראקטיבית.
- 32 הורים – למדו תיווך מוטוריקה.
- 27 הורים – לא למדו תיווך.

■ בקרב הילדים: 73 בנות / 58 בנים

■ בקרב ההורים: 124 אימהות / 7 אבות

■ הילדים מגן חובה. גיל ממוצע 5:5

■ כל המשפחות ממיצב חברתי-כלכלי נמוך.

מערך ההתערבות

- ההורים עברו סדנא של 3 שעות בערב, במתנ"ס השכונתי, שבה למדו כיצד לתווך למידה באיכות גבוהה וכיצד ליישם תיווך איכותי בתחום דעת נתון. עקרונות התיווך ע"פ Vygotsky ו-Feurstein.
- שבועה שבועות, שלוש פעמים בשבוע, ההורה קיים עם ילדו פעילות משותפת של כחצי שעה, שבה יישם את העקרונות שלמד במטלות שניתנו ע"י החוקרים.
- מידי שבוע נערך ביקור בית ע"י סטודנטית-מנחה לשם מעקב אחרי העבודה שהתבצעה, סיוע להורה בבעיות בהן נתקל בפעילות עם הילד, והצגת המטלות לשבוע הבא.
- מידי שבוע כל המנחות נפגשו למשך 5 שעות עם עורכות המחקר לשם מעקב ופתרון בעיות.

איסוף החומר בשלושה גלים: ינואר, מרץ, יוני

- מבחן קדם: מיד לפני התחלת התכנית (ינואר)
- מבחן בטר 1: עם סיום ההתערבות במשפחות שנמשכה שבעה שבועות (מרץ)
- מבחן בטר 2: לאחר 2.5 חודשים ללא התערבות (יוני)

אילו יכולות של הילדים הוערכו?

■ מיומנויות אלפביתיות (6):

- שיום כל אותיות הא"ב – "איך קוראים ל- "צ"
- ציליל כל אותיות הא"ב – מה שומעים באות "צ"
- בידוד הצליל הפותח של מילים – איזה צליל שומעים בהתחלת "צב". (המילה נהגית בלבד, ואינה מוצגת בכתב).
- הפקת האות הראשונה שבה נכתבות מילים: באיזו אות מתחילה המילה "צב" (המילה נהגית בלבד, ואינה מוצגת בכתב).
- ראשית קריאת מילים - "וילון" "חלון" – זוגות מילים מוצגות בכתב והילד צריך לשייך כל מילה כתובה לציור המתאים.
- ראשית כתיב – הילד מתבקש לכתוב אותן מילים.

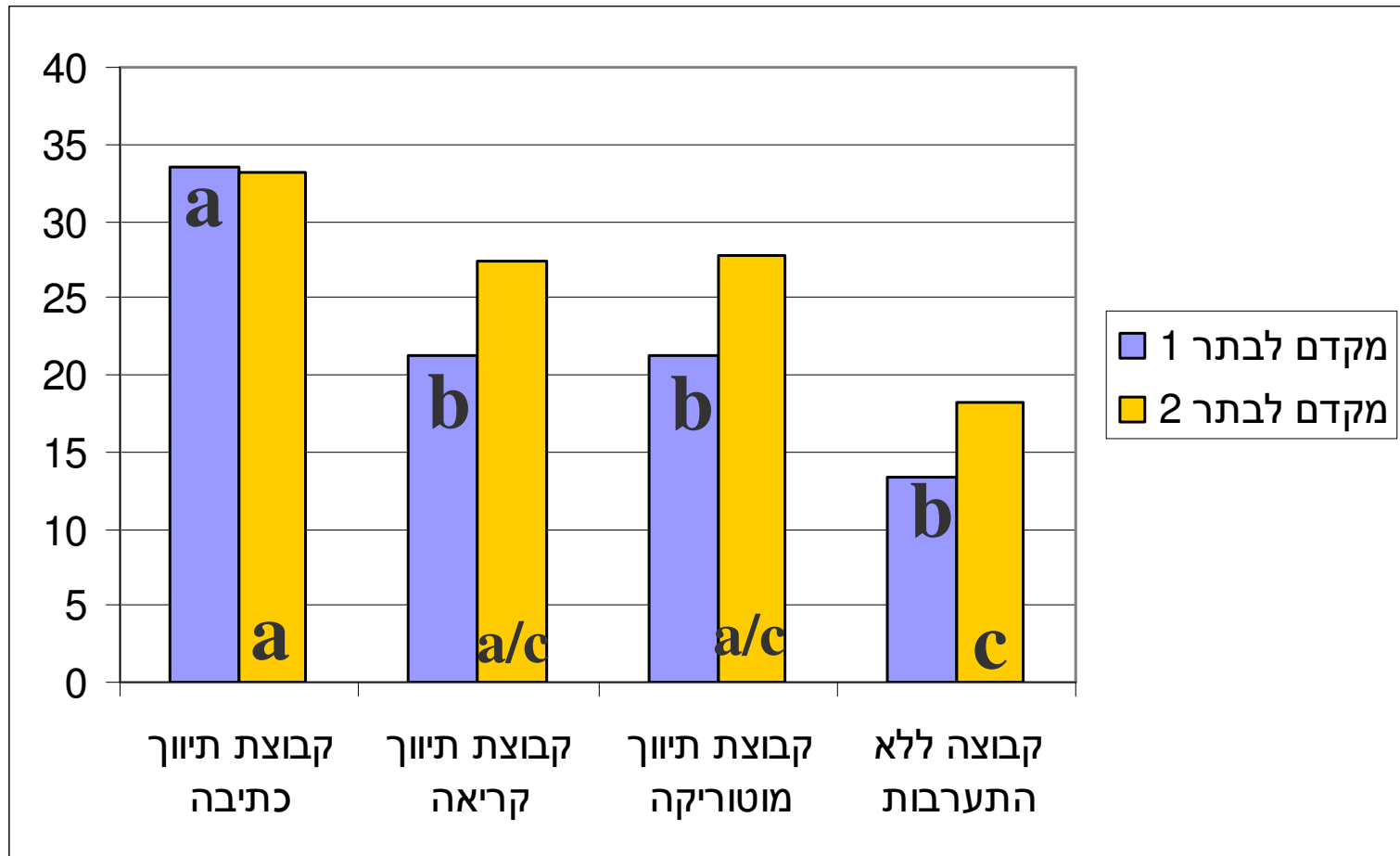
אילו יכולות של הילדים הוערכו?

■ כישורי לשון (5):

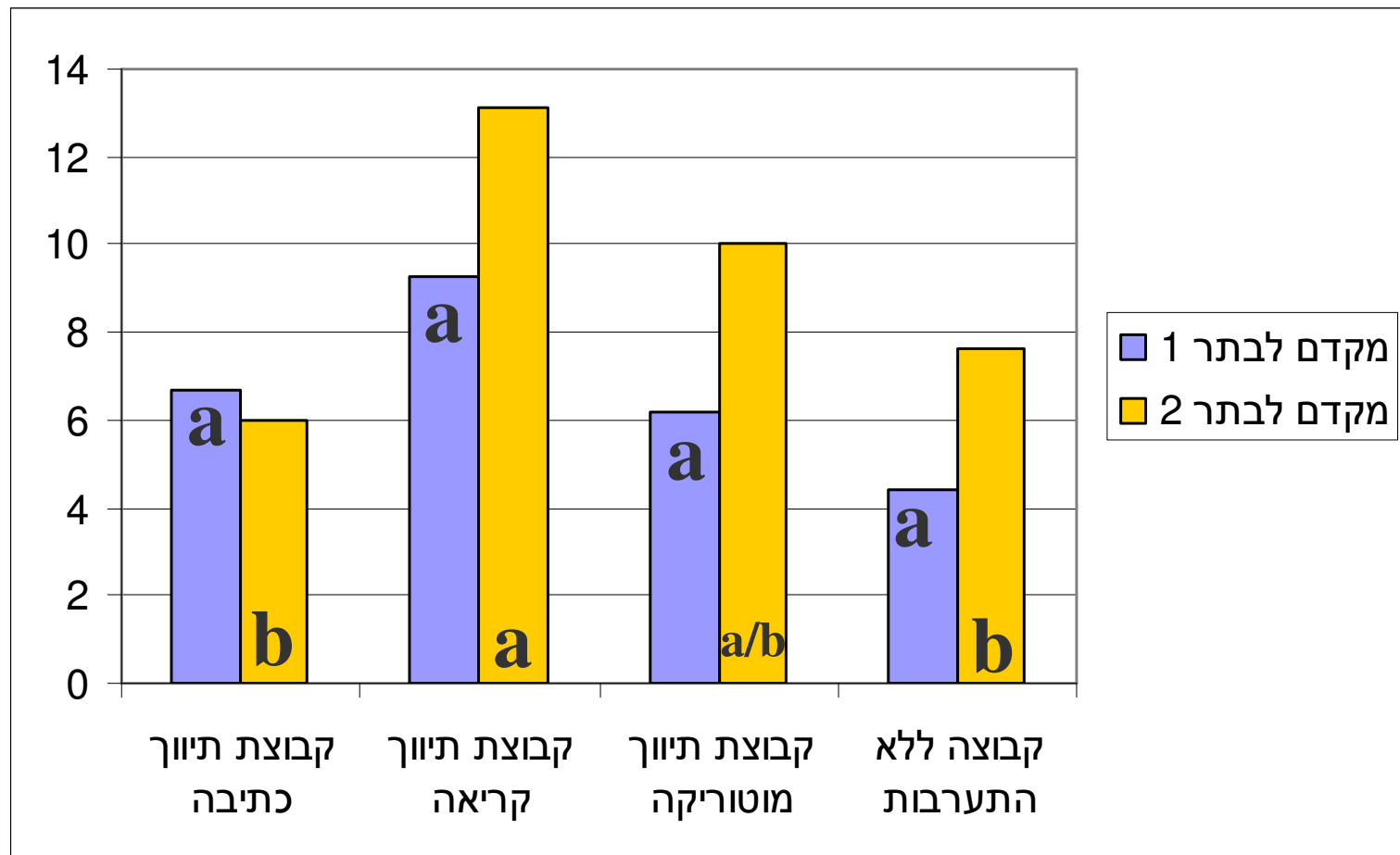
- אוצר מילים – הבנה: מבחן פיבודי (Solberg & Nevo, 1979)
- אוצר מילים – הפקה: (הפכים) מה ההיפך מ"שמח" (Peyser et al., 1995)
- מבחן הגדרות – הילד מתבקש להגדיר מילים (אופניים) וניתן ציון על הפורמאליות של ההגדרה, העושר, הספציפיות, והתקשורתיות שלה (Snow et al., 1989; Aram, 1998)
- הבנת הנשמע – משפטים: למשמע משפט הילד בוחר איור (מתוך 4 המתאים לו ביותר. (Shatil & Nevo, 2007)
- הבנת הנשמע – סיפור: אחרי שמיעת סיפור קצר הילד עונה על שאלות הבנה ב"נכון" או "לא נכון". (Shatil & Nevo, 2007)

התקדמות באחוזים במיומנויות אלפביתיות ממבחן קדם לבתר 1 או לבתר 2

התקדמות באחוזים בכישורי לשון ממבחן קדם לבתר 1 או לבתר 2

סיכום ממצאים

■ מעבר לקבוצות הייתה התקדמות ממבחן קדם למבחן בתר 1 ומבתר 1 לבתר 2

■ לגבי מיומנויות אלפביתיות – ההתקדמות הייתה יותר גבוהה בקבוצת כתיבה מאשר בכל שאר הקבוצות (בתר 1) ומאשר בקבוצה ללא התערבות (בתר 2).

■ לגבי כישורי לשון – ההתקדמות הייתה יותר גבוהה בקבוצת קריאה מאשר ברוב הקבוצות בטווח הארוך (בתר 2).

פעילות משחקית-לימודית של הילד בבית

- המשחקים של הילד בבית מקדמים אותו מבחינה קוגניטיבית. ילד שיש לו עניין והנאה מעיסוק בתחום מסוים (כמו ציור), ירבה לעסוק בו ויקדם עצמו באותו תחום.
- ההורים התבקשו לציין באיזו תכיפות ילדם משחק במשחקים שונים. נכללו משחקים במגוון רחב מאד.
- שיערנו כי משחק רב בכתיבה (אותיות, מספרים, וכו') יקדם ילדים במיומנויות אלפביתיות; ומשחק רב בספרים כולל האזנה לקריאה יקדם ילדים בכישורי לשון.

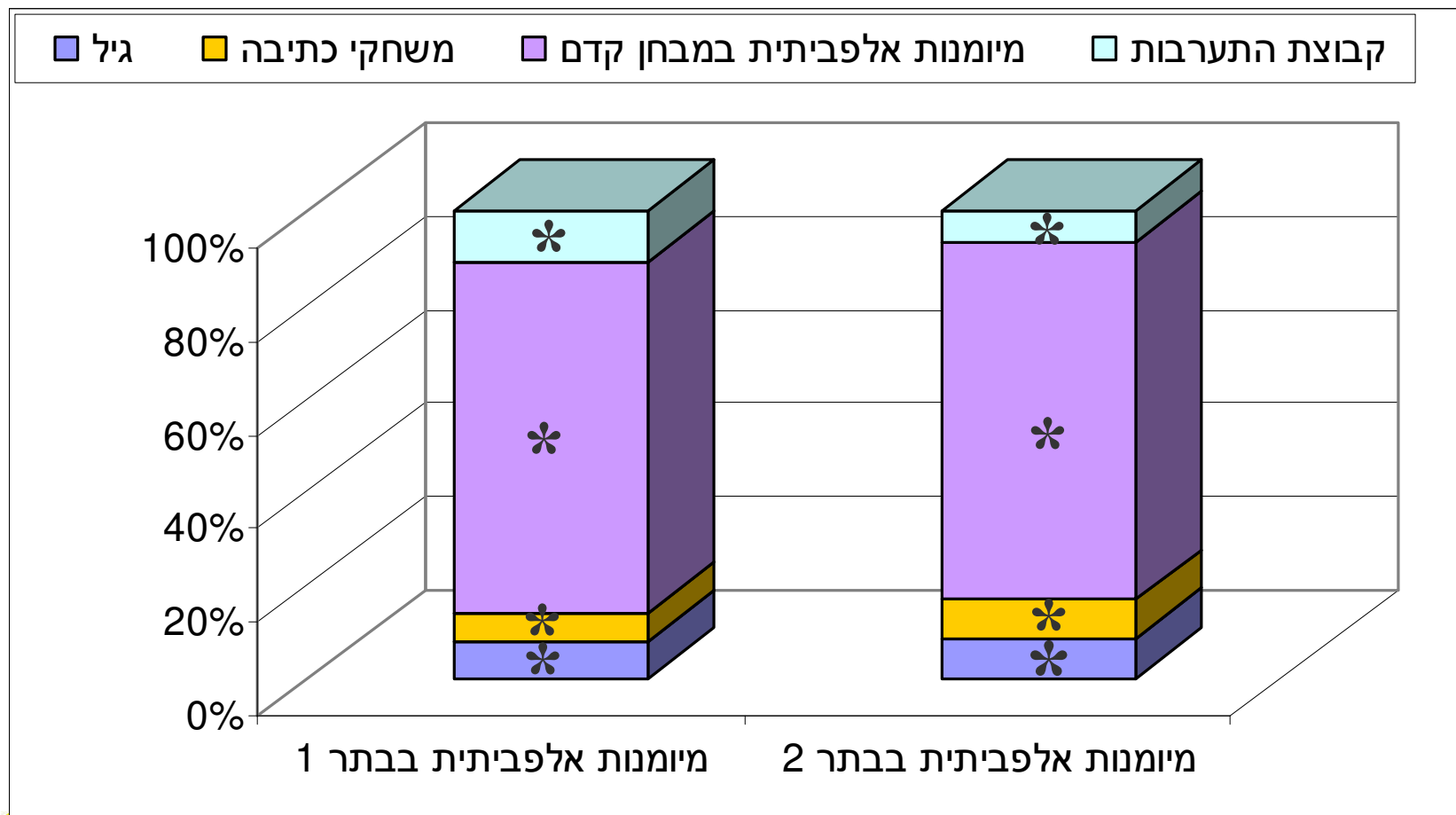

בניתוח גורמים של שאלון המשחקים נמצאו ארבעה גורמים

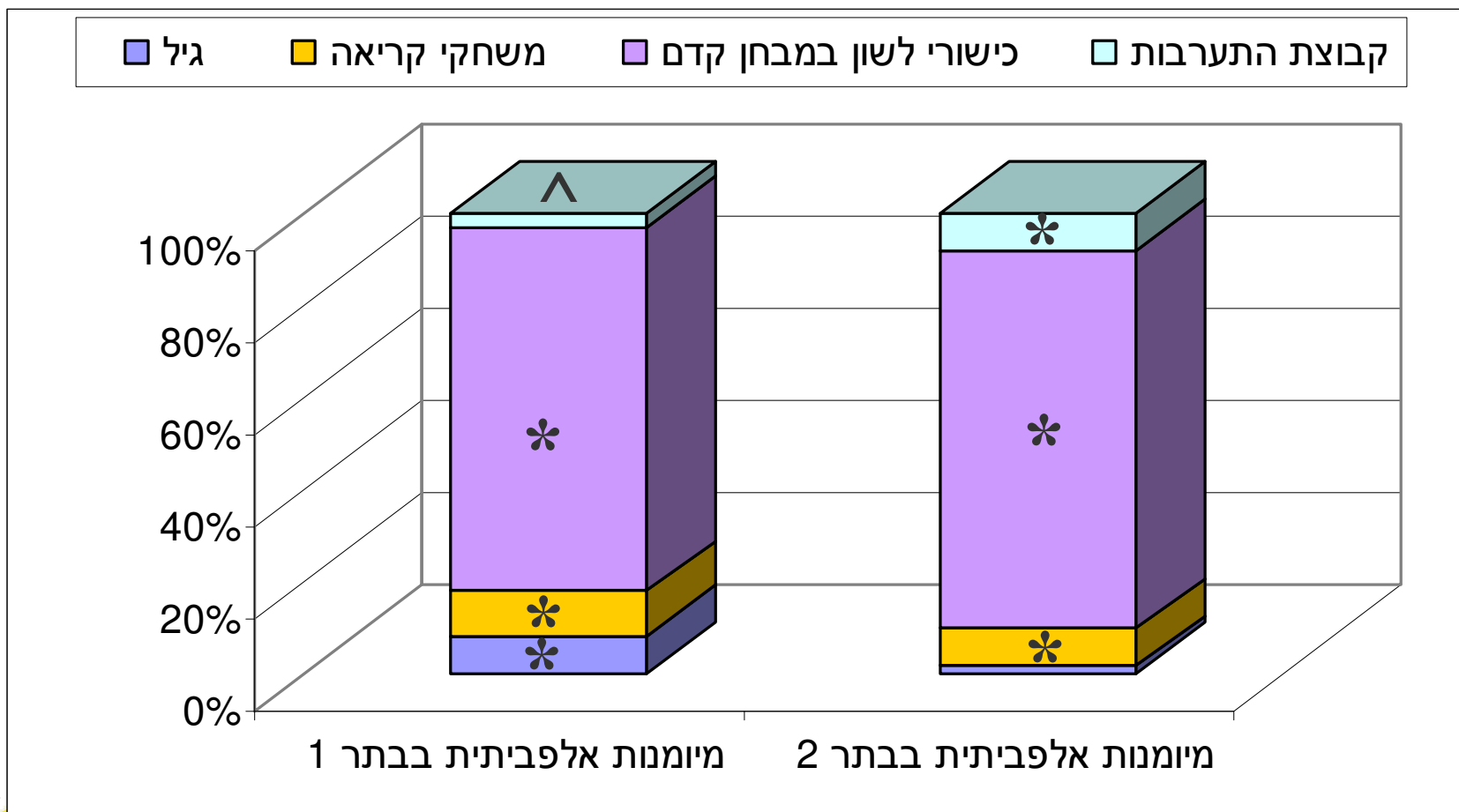
- **משחקי כתיבה:** העתקת מילים, כתיבת מספרים, כתיבת מילים, גזירה, הדבקה, ומשחקי מחשב.
- **משחקי ספורט בחוץ:** משחקי רחוב, רכיבת אופניים, כדור, מחבואים, גלישה.
- **משחקים קוגניטיביים:** משחקי קופסא, קלפים, הרכבה, ובניית דגמים.
- **משחקי ספר:** לספר סיפורים מספר, ללכת לספריה, להאזין לקריאת ספר.

רגרסיה היררכית לניבוי ביצוע במיומנויות אלפביתיות

רגרסיה היררכית לניבוי ביצוע בכושרי לשון

סיכום ממצאים

- התיווך השונה עקב ההתערבות הסביר את השונות במיומנויות אלפביתיות מעבר לכל שאר המשתנים (גיל, משחקי כתיבה, הישגי קדם במיומנויות אלפביתיות)
- התיווך השונה עקב ההתערבות הסביר את השונות בכישורי לשון מעבר לשאר המשתנים (גיל, משחקי קריאה, הישגי קדם בכישורי לשון) – רק בבתר 2.

דיון

- ניתן לקדם ילדים באוריינות ושפה באמצעות הנחיית הורים ממיצב נמוך בתיווך למידה.
- תיווך לכתיבה תורם למיומנויות אלפביתיות המהוות תשתית לרכישת קרוא וכתוב בבית הספר. זה חשוב מבחינה לימודית לא פחות, ואולי יותר, מקריאת ספר. כדאי לעודד פעילות זו.
- קריאת ספרים עשירה בשיח מקדמת כישורי לשון שהם תשתית להבנת הנקרא.
- קריאת ספרים השפיעה לטווח ארוך יותר, אולי כי זו פעילות הנתפסת כמהנה, ע"י ההורה והילד, ולכן ההורים התמידו בה מעבר לתקופת ההתערבות.
- חשוב לתת להורה תחושה שהוא מסוגל לקדם את הילד שלו מבחינה קוגניטיבית ולימודית, ולתת לו כלים לתיווך למידה ברמה גבוהה.

קידום אוריינות בגיל הגן השפעות של פעילות הורה-ילד: כתיבה לעומת קריאת ספר

תודה על ההקשבה

השערות המחקר

- תרומת התיווך ההורי לכישורי הילד תבוא לביטוי עם סיום תכנית ההתערבות, אך תשמר גם לטווח ארוך יותר (לאחר 2.5 חודשים).
- כישורי הילד לאחר סיום ההתערבות יוסברו ע"י:
 - גיל הילד
 - שכיחות פעילות אוריינית של הילד בבית
 - הכישורים שלו לפני ההתערבות – עקרון הרצף
 - קבוצה: מיומנויות אלפביתיות יקודמו בעיקר ע"י תיווך כתיבה; כישורי לשון יקודמו בעיקר ע"י קריאת ספר עם הפעלת הילד.

